

Irodalmi Szemle.

Nyelv, nemzetiség, nemzet.

Kulturpolitikai tanulmány. Írta Balásy Dénes. Budapest, 1893. (Lampel R. Woldianer F. és fiai.) 8°. 211 lap. Ár?

Nemcsak kulturpolitikai, hanem mélyreható történelmi tanulmány is Balásynak a nyelvről, nemzetiségről és nemzetről írt terjedelmes könyve. Körülbelül abból a fajtából való, mint a *Grünwald* Régi és Új-Magyarországa, a nélkül azonban, hogy egy nyomon járna vele. Minden ízében eredeti, pedig tele van idézetekkel; ezek az idézetek azonban kezeiben egyszerű eszközök, melyek elméletét illusztrálják, de nem alkotják.

Nem lehet mondani, hogy egészen világos és áttekinthető képet alkotott volna arról a hármasságról. Adatai gyakran elnyomni látszanak őt s a végeredményeket nem emeli ki kellő élességgel. Van benne valami abból a töredékességből, mely *Széchenyi* íratait jellemzi. Semmi esetre sem tartozik a könnyű olvasmányok közé, pedig hévvel, jó magyarsággal és közvetlenséggel van leírva. Kétségkívül új szempontokkal járul a nagy kérdés megítéléséhez, ha itt-ott talán messze megy is következtetéseiben.

Figyelemgerjesztésül megkísértem röviden előadni a nagyérdek és a sajtóban magyaros szívességgel fogadott könyv foglalatát.

Annak kimondása után, hogy a nyelvészet a történelmi tudományok közé tartozik, kifakad azon mulasztás miatt, hogy a magyar nyelv törvényei maig sincsenek kodifikálva. Az igazán magyaros gondolkodás, akarat és cselekvés megülő betűjét látja abban, hogy művelődésünk a németnek szembeszökő gyámkodása alatt áll jelenleg is. Példakép behatóbban jellemzi a budapestiek, főképp a hírlapok magyar nyelvét, melyben nincs meg a magyar nyelvszellem ízlése és temperamentuma. Teljesen elérkezettnek látja a helyesírás reformjának idejét s az alapvető törvényeket az alak- és mondattan szabályainak minél pontosabb és minél szigorúbb megállapításával kívánja megszerkesztetni. Azután vizsgálat alá veszi az egyént, mely mint lélek oszthatatlan s a társadalom-történet szempontjából kutatja, milyen az egyén a modern tár-

sadalomban, miként születik meg a népjellem, inkább anyagi vagy pedig inkább szellemi-e a társadalmi fejlődés elve s helyes dolog-e azt élettani okokban keresni? Arra a következtetésre jut, hogy a modern államnak az egyén tevékenységét támogatnia kell ugyan, de ép oly kevésbé szabad kihasználnia, mint parlagon hevertetnie.

Nem egyedileg, de egyetemileg jut századokon át szerephez a faj, a nemzetség, a család és az egyén. Csak a fejlődés mindezen fokozatain végighaladva jelenhetett meg azután teljes nagyságában a *nemzetiség* eszméje. A nemzeti egység s azonosság tudata s a népfajok szerint való különbség érzete a világtörténelem egyetlen korszakában sem volt olyan erős, mint manap. Bővebben foglalkozik azután a nemzeti-ségi kérdéseknek — kivált a szlavizmusnak és daco-romanizmusnak megalakulásával s mibenlétével. Talán igen is messze megy, mikor a magyarokról azt írja (88. l.), hogy nekik már 1848-ban sikerült megoldaniuk a nemzeti-ségi kérdést. Kimondja, hogy „a mi az ó-korban erkölcsi és vallási tekintet volt, abból a legújabb időben parlament-királyi felségjog lett, területi és fejedelmi szuverenitás, alanyilag *állameszme*, tárgyilag *törvény*, jelképileg korona.“ Ezt az állameszmét, a nemzeti-ségekkel szemben föltétlenül követeli Magyarországra nézve és kifejti, miben áll az. Elítéli bármely kormánynak olyas törekvését, mely rendeletekkel kívánna dönteni ily kényes kérdésben. Különben is ön-ámitásnak tartja a kulturnyelv és népfaj nevében vitatott nemzeti-ségi elvet. Nem nyelv, néprajz, vagy térképfelületek szerint csoportosúlnak francziák, németek, angolok. Nálunk faj, nyelv és vallás nevében támadja a nemzeti-ségi érdekszövetkezet a jogrendet és az állam tekintélyét.

Ezzel szemben a magyar történet oknyomozó, tömör elbeszélésében fejtegeti, mi a *nemzet* (114—181. l.)? De midőn eszesen taglalja Európa legrégebb királyságának ezredéves életét, a *lelket*, a mely alkotmányát, törvényeit megelevenítette, az irodalmi géniuszt, mely vezette, az egység egyik legfőbb tényezőjét, — az államnelyvet — melylyel szemben különben nem hajlandó párhuzamot megtűrni, — nem mutatja be egész történelmi nagy jelentőségében. Ebből pedig kitűnnék, hogy saját nemzeti-sége iránt bizony mindig elég mostoha volt ugyan a magyar, de magát az állameszmét, mint nemzet, sohasem hanyagolta el. S ez látszik abban a nagy gonddal megírt utolsó fejezetben is, melyben a szerző az ezredéves állam mai viszonyait ecsetelve, a hazug jelszavakkal szemben teljes épségében, mint életre és hatásra képes egységet, ékesen szóló számokban mutatja be a nemzetet s államát. S mindezt Tinóditól vett jelszavához híven: „Igazat nem hamisítottam, hamisat nem igazítottam.“

Találóan állítja szembe a históriai fejlemények s a koreszmék közt folytatott küzdelmet s míg egyrészt bizonyítgatja, hogy a nyers többséggel szemben az erkölcsi fölényben levő kisebbséget illeti az ural-

ködés joga, másrészt a történeti alkotmányhoz való ragaszkodásban, a loyálisban s a tiszta parlamentarismusban látja megjelölve a nemzet rendeltetésének útját, melyen küzdve és bízva kell előre haladnia.

Balásy könyve nem napiérdekű politikai röpirat, hanem valóságos államtudományi és történelmi tanulmány, melyet szívesen ajánlunk az olvasók figyelmébe. M—r.

A honfoglalás története

A művelt közönség számára írta Borovszky Samu. Budapest, 1893. 8°. 176 l. Ara 1 frt.

E kis munkát a honfoglalás jubileumára írta a szerző, ha nem is adja tudtunkra. Nehány év óta foglalkozik hazánk ezen korbeli viszonyaival s jónak látta könnyen áttekinthetőleg megírni a honfoglalás történetét 13 fejezetben. A 13-as szám nem jelent szerencsétlenséget, mert a szerző, kitűzött céljához képest, szerencsésen oldotta meg feladatát. Élvezetes modorban, rövid fejezetekre osztva mutatja be nemzetünket előbbi hazáiban, a Fekete tenger mellett, Etelközben s mai hazánkban stb. Nem akarok tartalom-mutatót írni, tehát csak általánosságban jegyzem meg, hogy a szerző lelkiismeretesen összeszedte mindazon adatokat, melyek legalább főbb vonásokban megismertetnek minket az ősmagyarok életmódjával, vallásával, szokásaival, fegyverzetével, hadviselési módjaival, nyelve származásával, ennek rokonaival, a fölvetten idegen szavakkal, az ősi intézményekkel, a jövevény népekkel s a magyarok bánásmódjával az idegenekkel szemben. Mindezek könnyedén, kellemesen vannak megírva úgy, hogy bárki szívesen olvashatja.

De találni fog benne a művelt olvasó olyan dolgokat is, melyektől minden műveltsége mellett is meghökken. Az idegen eredetű hely- és más nevekre céleozok. Bizonyára sokan fognak csudálkozni, hogy a *róna*, *puszta*, *patak*, *árok*, *tar* stb. ne lennének magyar eredetűek, hogy a békésmegyei *Mágor* nevű puszta neve a szláv-oláh *Magura*-hegy névből eredhetett; hogy a Kozár, Kazár név nem a kazár nemzetség nevéből, hanem a szláv *kozar*-ból, mely kecskepásztort jelent szláv nyelven. E következtetés szerint tehát az erdélyi *Kozárcvár* neve szláv nyelvre fordítva *Kecskepásztor-vár*. Meglepő az is, hogy a *kemény* szó a szláv *kamenu*-ból származott légyen, mely követ jelent.

Azt sem hiszem, hogy a székelyek eredetének kutatói aláírnák azt a véleményt, hogy a *székely* nevet a gepidák adták volna székely atyáinkfiainak; *sakula* az ő nyelvükön annyit jelentvén, hogy *harcos*.

Egyébiránt a szerző nem untat tudóskodással. Megoldhatatlan kérdések vitatásával sem igen fáraszt. De melegen védi a magyarságot azon vádak ellen, melyeket a honfoglalás idejebeli hadakozás módjára szórtak az idegen írók.

Mindenesetre méltó e kis könyv arra, hogy minél többen megszerezzék és elolvassák. T. I.

Komárom hőse. (Klapka György élete.)

Irta Vajda Emil. Kiadja a Franklin Társulat a »Történelmi könyvtár.« 82 füzetében. Bpest, 1893. 184 l. Ára 40 kr.

Szabadságharczunk maholnap egészen a történelemé. Szereplői egymásután költöznek át az örök béke honába. A múlt évben temetük el Klapka Györgyöt, Komárom hős védőjét, szabadságharczunk egyik legnemesebb alakját, a kit Kossuth „római jellem“-nek nevezett a nagy idők megpróbáltatásai között s a ki erre a névre méltó maradt később az emigráció viszontagságai s végül a magánélet létfenntartási küzdelme közepette is. Az első egyike volt, a ki teljes odaadással szentelte magát a szabadság ügyének, s a ki igazán elmondhatta Emlékeiben, hogy komáromi bajtársaival ők voltak a legutolsók nemesak nálunk, de az egész continensen, a kik a szabadság zászlaját védelmezték.

Ő volt az, a ki a szabadságharcz első válsága után a magyar hadsereget újra szervezte és megteremtette s az 1849-iki tavaszi fényes győzelmeket előkészítette. Az isaszegi győzelemnek ő volt egyik legkiválóbb hőse; a nagy-sarlói fényes diadalt (ápr. 19-én) 16000-rel 26000-rel szemben ő vívja ki s ezzel Komárom várát felszabadítva, bevonul oda, hogy azt még a világsi katastropha után is hősiesen védelmezze.

Az emigratio korszakában is bámúlatot és tiszteletet ébreszt az a lankadatlan buzgalom, az a sysiphusi munka és küzdelem, melyet az egész continensen kifejt hazája felszabadítása érdekében. Előbb Londonban, majd Párisban, aztán Konstantinápolyban, később Turinban, Genfben, végül Berlinben szövö a felszabadítás terveinek szálaít s nagy érdeme van abban, hogy a magyar kérdést mindig napirenden tartják az európai politikában és ha nem sikerült azt nekik napirenden tartják, nagyban hozzájárultak a békés megoldás — a kiegyezés — siettetéséhez, a mely aztán visszaadta neki is a rég elveszett hazát és lehetővé tette, hogy szabad földön itthon tölthesse élete alkonyát, honi földben találjon örök nyugodalmat s honfitársainak hálás kegyelele örökjék sírja felett.

Szabadságharczunk ez ideális alakjának élettörténetét írta meg *dr. Vajda Emil* székely-udvarhelyi tanár hazafias lelkesedéssel, vonzóan, érdekesen, lendületes, magyaros zamattal. Története a magyar szabadságharcz és az emigráció története dióhéjban. A Franklin Társulat adta ki „a magyar népnek és ifjúságnak ajánlott“ Történelmi Könyvtárban, melynek bizonyára egyik legtartalmasabb füzete. Élvezettel olvashatja el minden mívelt magyar ember, a ki lelkesedni tud — és ki ne lelkesednék — legújabb történetünk legszebb lapjai iránt. A mi kifogásolni valót találtunk benne, az, hogy a nép és ifjúság számára nem elég egyszerűen, népiesen van írva. Inkább a mívelt nagy közönség élvezheti, a mely a szabadságharcz, az emigráció és az európai újkortörténelmi politikai változások történetét legalább nagy vonásokban ismeri. A nép és az ifjúság nagy része nem igen érti azokat az ide-

gen kifejezéseket sem, melyeket Vajda előszeretettel használ főkép a fejezetek címeiben (pl. En tous cas. — Commercement (!) de la fin Dritter im Bunde. Ex oriente lux. In dem Heute wandelt schon der Morgen. Italia farà da se, stb.) Az ilyeneket népies munkákban minden esetre kerülni kell.

Vajda Emil (a ki nem rég megírta Kossuth életét, most a Klapkaét, jövőre Görgeiét ígéri) nagy előszeretettel és sikerrel foglalkozik szabadságharcunk és annak nagy alakjai történetével Érdeklődéssel várjuk a trias harmadikát (a Görgei életrajzát), kívánván, hogy a történetíró objectivitását ne tévessze el szem elől, midőn az leginkább próbára fogja tenni.

Sz. L.

Magyar Tájszótár.

A m. tud. Akadémia megbízásából szerkesztette Szinyeyi József egyetemi professor. Budapest Hornyánszky Viktor, 1893. Megjelent eddig 2 füzet

A XVIII-ik században mondta ki Leibnitz azokat a szavakat, hogy a nyelvtudománynak, ha valamit alkotni akar, a nép nyelvéhez kell térnie. S a tudományos kutatások azóta a nép nyelvében keresik az alapot, melyre állványokat rakva dolgoznak a modern filológián.

A jelen század eleje óta a nép nyelve iránt nálunk is egyre fokozódóbb az érdeklődés, s ma már ott vagyunk, hogy, ha nem is teljes, legalább épkezü és lábú dialektológiánk van.

Dialektológiánk terén hatalmas, emlékszerű alkotás lesz a Szinyeyi József dr. szerkesztésében megjelenő „Magyar Tájszótár“, melyet az Akadémia megbízásából készít. Ebből a műből fogunk meggyőződni arról, a mit Merheimb dr. nyelvünkről már 1874-ben megírt, hogy „der Ungar braucht um seine Sprache zu reden nicht in's Leihhaus anderer Sprachen zu gehen“; s hogy az agyoncsúfolt „szlavo-ortológ“-oknak mennyiben volt és van igazuk a nyelvünben élő idegen elemekre nézve.

Mert hát mi is az a Tájszótár? Sok embertől hallottam, hogy hát olyan szótár, mint a többi, csak hogy „felemás“ nyelvű. Az új Magyar Tájszótár tárház, mely magában foglalja jeienlegi szókincsünk ket, megmutatja, hogy kép s átvitel útján egy-egy szó, milyen jelentésbeli árnyalatokban használatos. Az új Magyar Tájszótár biografia, mely megismerteti a nyelv életének azon erőit, a melyek egy magyar ember gondolatai jellemző kifejezésének szolgálatában állanak.

Az új Tájszótár azonban több, mint biografia. Valóságos művelődéstörténet, s csak hozzáértő kell, a ki olvassa, hogy mivel gazdagodtunk, gazdagodunk a velünk tőzsomszédságban, köztünk élő népektől. Az idegen fogalmak révén, melyekkel megismerkedtünk, betolakszanak az idegen kifejezések, idegen szók is. Ezek egy pillanatra megállapodnak, s idegen köntösüket nem egy hamar cserélik el. A nyelv idomuló, koptató hatalma azonban csiszolni, gömbölyíteni kezdi, s végre magyaros hangzásúakká teszi őket. Az új Tájszótárból csak ki kell majdan

olvasni, hogy minő művelődési tényezőkkel, minő szavakkal gazdagítanak hát minket a mi német sógoraink, tót atyafiaink.

Részletesen nem akarom vázolni azokat az eredményeket, a melyeket az új Tájszótárnak köszönhetünk, s apróra megismertetni azt a két füzetet, mely előttem fekszik. Örömmel fogom arra megragadni az alkalmat akkor, hogy ha a mű kész lesz.

Köztudomású dolog, hogy a Nyelvtörténeti szótár megjelenése óta szemhatárunk tágult, nyelvészeti kutatásaink erős alapot, biztos támasztékot kaptak. Ez az alap, ez a támaszték kétszeresen erősebb lesz, s pl. érdekes jelentéstani eredményeket köszönhetünk majd e két műnek. Világos, kézzelfogható lesz, hogy egy-egy szónak mi volt a rendeltetése a multban, s mi a jelenben. S talán remélhető, hogy a jelentéstan a Tájszótár hatása folytán megtalálja a maga művelőit s fellendül.

Az új Tájszótárból eddig két füzet hagyta el a sajtót. Mindkettő gonddal, szakavatottsággal, s szigorú kritikával van szerkesztve. Az olyan hibák, melyeket eddig a mű ellen felhoztak, hogy ez sincs, meg az sincs: apró kifogások, melyeket a majdan megjelenő pótfüzetekben be lehet tenni, csak aztán a gáncsokoskodó híraló urak ne feledjék el a „kimaradtakat“ a szerkesztővel közölni.

Valamely nyelv tájszótára sohasem lehet teljes. Jól megokolt ezt a szerkesztő a Nyelvőr egyik füzetében. Tájszavak vesznek, tájszavak lesznek, s mi az egyik Tiszavirág életet él, a másik csendesen békén meghuzódik az ország valamely határában, s gyakran nehéz kikutatni tartózkodó helyét. Ilyenek különösen a népnyelvben megőrzött irodalmi régiségek. Ne feledjük, hogy hasonló vállalat, az egész nyelv összes dialektusabeli szókincs feltüntetésére a németnek sincs könyve, s ne feledjük, hogy a legkimerítőbb tájszótár az lenne, ha minden nyelvjárásnak a szókincse külön-külön kötetet képezne. Ez a *Lundell* nézete, a melyet azonban a magyar nyelvre alkalmazni bajos, sőt csaknem lehetetlen. A németeknek sem az egész nyelvre, sem pedig minden egyes nyelvjárára külön-külön tájszótárunk nincs, s ha felsoroljuk Castellit, Schmellert, elmondtuk mindazt, a mit a német dialektológiának tájszótárákkal szolgáltattak.

Kétszeresen üdvözöljük a Magyar Tájszótárt, a melynek üdvös hatása pár év múlva meg fog látszani egész nyelvészeti irodalmunkon, s méltán rászolgál mind a közönség, mind a szakvilág pártolására.

Melich János.

Richelieu bibornok ifjúsága.

Histoire du Cardinal de Richelieu par Gabriel Hanotaux. La jeunesse de Richelieu (1585 - 1614.) La France en 1614. Paris Librairie de Firmin-Didot et C. 8-adr. 551 l.

Richelieu bibornok azon ritka nagy emberek közül való, kik rendkívüli szellemi tehetségük által a legmagasabb polczra jutva, mit va-

Jaki mint alattvaló elérhet, a legfőbb állami hatalom kezelésének birtokában, válságos időkben az emberiség sorsára döntő befolyást gyakoroltak. Richelieu 18 évre terjedő minisztersége alatt míg egyfelől Franciaország későbbi nagyságának alapköveit rakta le, addig másfelől hatalmas lökést adott azon óriási küzdelemnek, — mely harmincz éves háború neve alatt ismeretes s melybe a XVII. sz. első felében Európa összes civilizált államai belesodortattak, — oly irányban eldőlésére, a mely irányban az a westphaliai békében befejezést nyert. Azon meglepő sikerek után, miket a hatalmas francia bibornok-miniszter úgy Franciaország belpolitikájában, mint a külfölddel szemben felmutathatott, természetesen az utókor érdeklődése iránta; természetesen, hogy csaknem egy könyvtárt tesz ki, a mit halála után pro és contra összeírtak róla. Legújában egy tehetséges francia történetíró, *Hanotaux* Gábor adott ki Richelieuról egy 551 lapra terjedő kötetet, de a mint az író az elsőben mondja, ez csak bevezetés az ezután megjelenő más három kötethez. Hanotaux 15 évi gondos kutatás és tanulmány eredményét kívánja bemutatni a történetkedvelő közönségnek. Az első kötetben 156 lapon Richelieu születése helyét, geneológiáját, családját, gyermek- és ifjúkorát, tanulmányait ismerteti 1585-től 1614-ig, azaz születésétől egészen addig, a mikor Richelieu, mint a poitoui clerus küldöttje Parisba ment az országos rendek gyűlésére. Ez időtől datálódik politikai szereplése. A könyv második felében 157—551. lapon magát Franciaországot mutatja be azon állapotban, a melyben Richelieu politikai pályája kezdetén található volt. Szó van e részben Franciaország geographiai helyzetéről, politikai institutioiról, a köz- és magánszabadságról, a társadalom különböző osztályairól, vallási viszonyokról stb. Könyve megírásában Hanotaux nemcsak a már ismert irodalom tanulmányozására szorítkozott, hanem a különböző levéltárakban található, de még eddig fel nem használt forrásokból is bőven merített. Hogy minő eredménnyel, talán valamelyik későbbi kötet megjelenése alkalmával lesz módunk erről is szólni itt csak arra szorítkozunk, hogy felhívjuk az érdekesnek ígérkező könyve a történetkedvelők figyelmét.

G. S.

Nagy Frigyes trónralépése előtt.

Le Grand Frédéric avant l'avènement. Par Ernest Lavisse de l'Académie Française. Paris. Librairie Hachette et Cie 1893.

A francia akadémia érdemes halhatatlanja, a párisi Sorbonne ékes szavú tanára, a fennebbi cím alatt egy újabb kötettel gazdagította a Nagy Frigyes porosz királyra vonatkozó irodalmat. Ez újabb könyv mintegy folytatását képezi ugyanazon író „*La jeunesse du grand Frédéric*” címen pár évvel ezelőtt megjelent munkájának. Ebben a könyvben a fiatal trónörökösnek gyermekévei, első ifjúsága voltak elbeszélve, apjának, a bizar I. Frigyes Vilmosnak udvarában, tehát a

családi körben; viszonya két testvéréhez, anyjához, apjához, kivel csaknem állandó *conflictusban* élt s ki által az övétől eltérő jelleme, hajlamai miatt csaknem mindig üldöztetett, gyűlöltetett, mi szökési kísérletre bírta, mely kísérlet elfogatását, halálra ítéltetését, megkegyelmeztetése után pedig a cüstrini várba internáltatását vonta maga után. A cüstrini tartózkodásnak az vet véget, hogy az üldöztetések, megáláztatások által megtört trónörökös reá szánja magát az apja által forcírozott, de előtte gyűlölt házasságra Erzsébet braunschweig-beverni hercegnővel, de feltette magában, hogy leendő neje meg fogja adni egykor árát az osztrák politika által kigondolt ezen házasságnak.

Lavisse a milyen nagy bravourral beszéli el a Nagy Frigyes ifjúsága című könyvében a későbbi porosz király első fiatalságáról ezen — drámai scénákban nagyon is gazdag — éveit; épen olyan, sőt talán még nagyobb bravourral adja elő életének azon szakát, melyet házasságra lépése után trónra léptéig Neu-Ruppinban s később Rheinsbergben töltött. Neu-Ruppinba úgy ment a trónörökös, mint az ottan tanyázó ezred ezredese; de oly szegényes hely volt ez, hogy nem vihette magával, hanem Berlinben kellett hagyni ifjú nejét; oly szegényesen volt ellátva, hogy nem volt képes egyszerre híni meg ebédre tisztikarát, oly csekély műveltségű és értelmű emberekből állott tisztikara, hogy nem talált semmi szellemi táplálékot a velök való társalgásban. Apja még mindig féltékeny volt reá, ellenőriztette Bredow ezredes által, nem akart neki oly társaságot adni, minőt kívánt volna. Élete tehát nagyon elvonult, magános volt; birtokai administrálásával foglalkozott, magában elmélkedett, vagy olvasott, de nem mindig azt, a mit óhajtott volna, hanem azt, a mit módjában állt megszerezni.

Mindez megváltozott akkor, mikor Frigyes 1734. elején Rheinsbergbe tehetette át lakását. Itt kedve szerint rendezhette be magát. Élhetett kedvelt íróinak, folytathatott *correspondantiát* a kor legkiválóbb szellemeivel és körülvehette magát saját maga által választott barátokkal. A Neu-Ruppinban és Reinsbergben tartózkodás különös fontossággal bír a későbbi II. Frigyes életében. Itt formálta ki értelmét és itt szerezte meg magának, a mi még hiányzott neveléséből. Önmaga nevelte magát s tette képessé maradandó alkotásokra Rheinsbergben szerezte meg a képességet, hogy azon magas philosophiai nézpontra emelkedjék, melyről később a porosz és európai viszonyokat tekintette; itt készült elő alapos tanulmányok által későbbi fontos politikai szerepére. Lavisse mesteri kézzel festi Frigyes értelmének Rheinsbergben tartózkodása alatt ezen megtermékenyülését. Nemkülönbben mesteri az a kép is, melyben Frigyes Vilmost élénk állítja. Az ő szemében Frigyes Vilmos nem csak grotesque alak, nem csupán zsarnok, nem is csak értelmes administrator, hanem a darabos külső alatt nemes vonásai is vannak, a mik enyhítik darabosságát s a mik személye iránt némi rokonszenvet követelnek.